

PEDAGOGIK TA'LIMDA BILINGVAL KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING LINGVODIDAKTIK ASOSLARI

Olimjonova Nozimaxon Dilshod qizi

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti magistri

nozimaxonolimjonova@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tezisda zamonaviy pedagogik ta'lim tizimida bilingval kompetensiyani shakllantirishning lingvodidaktik asoslari yoritilgan bo'lib, bilingval ta'limning nazariy talqinlari, maktabgacha ta'lim tarbiyachilarini ikki tillilik asosida tayyorlashning pedagogik-psixologik xususiyatlari hamda kommunikativ yondashuv asosidagi o'qitish texnologiyalari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: bilingval kompetensiya, lingvodidaktika, pedagogik ta'lim, kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar, madaniy-lingvistik integratsiya.

Bugungi kunda ta'lim tizimida raqobatbardosh, madaniyatlararo muloqotga qodir, ikki va undan ortiq tilda erkin fikrlay oladigan pedagog shaxsini tayyorlash masalasi dolzarbdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasidagi islohotlari, xususan, chet tillarni erta yoshdan boshlab o'qitish konsepsiyasi, pedagogik ta'lim tizimida bilingval kompetensiyani shakllantirishni muhim strategik yo'nalish sifatida belgiladi. Shu nuqtayi nazardan, lingvodidaktik asoslarni o'rganish - pedagogik kadrlarni yangi kompetensiyalar bilan qurollantirish, ularning til o'rganish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish uchun zarur shart hisoblanadi.

Bilingval kompetensiya - bu shaxsning ikki tilda samarali muloqot qilish, tushunish, fikr bildirish, va madaniy kontekstni anglash qobiliyatidir. Bu kompetensiya faqat lingvistik bilim bilan emas, balki madaniy, kommunikativ va kognitiv tajriba bilan ham chambarchas bog'liq. Pedagogik ta'lim jarayonida bilingval kompetensiyani rivojlantirish uchun lingvodidaktik yondashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Kommunikativ yondashuv - tilni o'rganishdan ko'ra, til orqali muloqot qilishni o'rgatish. Talabalar dars jarayonida real hayotiy vaziyatlarda tilni qo'llashni o'rganadilar.
2. Integrativ yondashuv - ona tili va chet tili o'rtasida kognitiv bog'liqlik yaratish, o'xshash va farqli jihatlarini tahlil qilish orqali tillararo tafakkurni shakllantirish.
3. Madaniy-lingvistik yondashuv - tilni o'rganish jarayonida u bilan bog'liq xalq madaniyati, qadriyatlari va ijtimoiy qadriyatlarini singdirish.
4. Innovatsion texnologiyalar - CLIL (Content and Language Integrated Learning), TPR (Total Physical Response), "Flipped Classroom" kabi metodlardan foydalanish.

5. Refleksiv yondashuv - o'zining til o'rganish jarayonini tahlil qilish, xatolarni tahlil qilish va o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmasini shakllantirish.

Lingvodidaktika, aslida, tilni o'qitishning ilmiy-metodik tizimi sifatida pedagogik ta'limda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. U o'qituvchi va talaba o'rtasidagi kommunikativ jarayonni boshqarish, o'qitish mazmunini to'g'ri tanlash, va til orqali shaxs rivojlanishini ta'minlashni ko'zda tutadi. Lingvodidaktika til o'rganish jarayonini nafaqat grammatik, balki kommunikativ, madaniy va psixologik jihatdan ham boshqarish mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim yo'nalishida lingvodidaktika ayniqsa muhim, chunki bu bosqichda bola tilni tabiiy muhitda va emotsional faoliyat orqali o'zlashtiradi. Shu jihatdan, bilingval kompetensiyani shakllantirishda quyidagi amaliy yo'nalishlar samaradorlik beradi:

1.O'yin, qo'shiq va dramatizatsiya orqali tabiiy til o'zlashtirish. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki (Vygotskiy, 1982; Krashen, 1985), o'yin faoliyati til o'zlashtirishning eng tabiiy shakli hisoblanadi. Bolalar o'yin davomida yangi so'zlarni ma'nosiga qarab tushunadi, ularni kontekstdan ajratmay o'zlashtiradi va kommunikativ vaziyatlarda mustaqil qo'llay boshlaydi. Masalan, "Color Song" yoki "Let's Move and Talk" kabi TPR (Total Physical Response) asosidagi o'yinli mashg'ulotlar orqali bolalar bir vaqtning o'zida harakat va so'z orqali tilni his etadi. Bu esa tilning semantik va pragmatik darajasida mustahkam o'zlashtirishga olib keladi.

2.Ikki tillilik elementlarini tabiiy muloqotga integratsiya qilish. Bilingval kompetensiyani rivojlantirishning eng muhim sharti - tillarni sun'iy ajratmaslikdir. Tarbiyachi dars jarayonida ona tili va ingliz tilini kompensator usulda qo'llasa, bu bolalarda kod-almashish (code-switching) orqali ma'no farqlash, kontekstga mos ifoda tanlash, va ijtimoiy muloqotda tildan ongli foydalanish malakasini rivojlantiradi. Masalan, tarbiyachi "Bu nima? - What is this? - This is an apple." shaklidagi iboralar bilan muloqotni ikki tilda olib borishi mumkin. Bunday strategiya bilingval tafakkur shakllanishini jadallashtiradi.

3.CLIL (Content and Language Integrated Learning) asosida mashg'ulotlarni tashkil etish. CLIL yondashuvi - bu til va mazmunni birgalikda o'qitish modeli bo'lib, u tilni o'qitish bilan birga bolalarda predmet bo'yicha bilimlarni ham rivojlantiradi. Masalan, "Tabiat", "Ranglar", "Mavsumlar" yoki "O'yin faoliyati" kabi mashg'ulotlarni ingliz tilida o'tkazish orqali bolalar nafaqat lug'at boyligini oshiradi, balki fanlararo tafakkur va madaniyatlararo idrokni ham rivojlantiradi. CLIL metodikasining samaradorligi shundaki, bola tilni "maqsad emas, balki vosita" sifatida qo'llaydi, natijada u kommunikativ kompetensiyani tabiiy shaklda o'zlashtiradi.

4.Refleksiv tahlil va baholash jarayonini joriy etish. Bilingval ta'lim jarayonida talaba-tarbiyachilar o'zining til o'rganish jarayonini tahlil qilish, xatolar ustida ishlash va individual rivojlanish strategiyasini shakllantirishga o'rgatiladi. Lingvodidaktik yondashuvda refleksiv

komponent o'qituvchining metakognitiv tafakkurini rivojlantiradi, bu esa kelgusida u o'z tarbiyalanuvchilarida ham mustaqil o'rganish qobiliyatini shakllantira olishini ta'minlaydi. O'zbekiston oliy ta'lim tashkilotlarida olib borilgan tajribaviy kuzatuvlar (Sharipova, 2022; Xudoyberdieva, 2023) shuni ko'rsatadiki, CLIL, TPR va kommunikativ o'yin texnologiyalarini qo'llash natijasida maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarining chet tili kompetensiyasi 27–35% ga oshgan, ularning muloqotga kirishish faolligi 40% ga ortgan. Bundan tashqari, darslarda madaniy-lingvistik integratsiya elementlarini kiritish o'qituvchilarning motivatsiya darajasini va ijodkorlik salohiyatini sezilarli oshirgan.

Xulosa

Pedagogik ta'limda bilingval kompetensiyani shakllantirish - bu faqat til bilimi emas, balki madaniyat, kommunikatsiya va pedagogik mahoratni birlashtiruvchi kompleks jarayondir. Lingvodidaktik yondashuvlar asosida ishlab chiqilgan metodlar o'qituvchilarning ikki tilli tafakkurini, kommunikativ savodxonligini va innovatsion fikrlashini rivojlantiradi. Natijada, maktabgacha ta'lim tizimi uchun zamonaviy, raqobatbardosh va bilingval fikrlovchi tarbiyachi kadrlar tayyorlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cummins, J. (2019). Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Multilingual Matters.
2. Olimjonova N.D (2023). “MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY MOSLASHUV KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH”. ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ.65-72.
3. Olimjonova N.D (2024). “THE MAIN PROBLEMS IN TEACHING ENGLISH TO PRESCHOOL-MIDDLE-AGED CHILDREN AND THEIR SOLUTIONS”. Scientific journal of preschool and school education.129-132
4. Sharipova G. S. & Olimjonova N.D (2025), “MAKTABGACHA TA'LIMDA XALQARO TAJRIBA VA INNOVATSION YONDASHUVLAR” International scientific-practical conference on “ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND EDUCATION: PROBLEMS, OPPORTUNITIES AND PROSPECTS”.279-282